

Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi
Journal of the Academic Studies of Turkish-Islamic Civilization
timad

Cilt / Volume: 18 - Sayı / Issue: 35 - Yıl / Year: 2023

ISSN: 1306-4223 / e-ISSN: 2822-4612

**Cumhuriyet Döneminde Yeni Harflerin Halka Öğretilmesinde
Millet Mekteplerinin Halk Eğitimine Yönelik Çalışmaları**

*Activities on Public Education of National Schools in Teaching New Letters to the
Public in The Republic Period*

Fatih Mehmet Sever

YL Öğr., Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Tarih Bölümü

Master Degree Student, Batman University Postgraduate Education Institute
Department of History

fatih1758017580@gmail.com

orcid.org/0000-0003-4561-2855

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Derleme Makale / Review Article

Geliş Tarihi / Received: 5.11.2022

Kabul Tarihi / Accepted: 31.01.2023

Cilt / Volume: 18, Sayı / Issue: 35, Sayfa / Pages: 157-168

Atıf / Cite as: Sever, F. M., (2023). Cumhuriyet Döneminde Yeni Harflerin Halka Öğretilmesinde Millet Mekteplerinin Halk Eğitimine Yönelik Çalışmaları [*Activities on Public Education of National Schools in Teaching New Letters to the Public in The Republic Period*] 18/35: 157-168.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi./ This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Cumhuriyet Döneminde Yeni Harflerin Halka Öğretilmesinde Millet Mekteplerinin Halk Eğitimine Yönelik Çalışmaları

Öz

Mustafa Kemal öncülüğünde gerçekleşen Milli Mücadele başarıyla sonuçlandıktan sonra ülke içindeki sosyal, kültürel ve ekonomik sorunlara yönelik çalışmalara ağırlık verilmiştir. Bu yönde özellikle eğitim ve kültür alanında yapılacak ilk işin halkın eğitim seviyesini yükseltmek olduğunun farkında olan yönetici kadro bu bağlamda, Harf Devrimini yaparak alfabeyi değiştirmiştir. Alfabe değişimi ile öncelikle halkın okuryazarlık oranının artırılması amaçlanmıştır. Bir başka husus olarak Cumhuriyet dönemindeki yönetici kadro yapılacak inkılapların halkın tamamına indirgenmesi için öncelikle bu inkılapların anlaşılması gerektiğinin farkındaydılar. 1 Kasım 1928 tarihinde Latin harfleri kabul edilmiş ve yeni harflerin halka, özellikle de okul çağı dışındaki 16-45 yaş arasındaki vatandaşlara öğretimi büyük önem arz etmiştir. Yeni harflerin halk arasında yaygınlaştırılması için farklı kurumlarda kurslar aracılığıyla eğitimler verilmiştir. Yeni harflerin kabulünden sonra büyük bir eğitim seferberliği başlatılmıştır. Mustafa Kemal, devlet okullarının yanı sıra, halkın tamamına doğrudan ulaşacak kurumların ihdas edilmesi üzerinde ısrarla durmuştur. Bu amaçla, 1929 yılında açılan Millet Mektepleri yeni harflerin öğretimi faaliyetlerine başlamıştır. Bu çalışmada Latin harflerinin örgün eğitim dışında kalan vatandaşlara öğretilmesi esnasında açılan kursların işleyişleri ve sonrasında kapanmalarına kadar geçen sürede yaptıkları faaliyetler hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar kelimeler: Harf Devrimi, Millet Mektepleri, halk eğitimi, yeni harfler.

Activities on Public Education of National Schools in Teaching New Letters to The Public in The Republic Period

Abstract

After the successful conclusion of the war of independence under the leadership of Mustafa Kemal, studies on social, cultural and economic problems in the country were started. Being aware of the fact that the first thing to be done in this direction is to increase the education level of the people, the administrative staff changed the alphabet by making the letter revolution as the first thing. With the alphabet change, it was aimed to make the people literate. In addition, the difficulties in reading the Arabic alphabet and the reasons such as learning difficulties made it necessary to change the alphabet. The administrative staff in the Republican period were aware that these reforms had to be understood first in order to reduce the reforms to be made to the entire people. In this direction, it is aimed to increase the reading and writing rate of people and to reduce ignorance. Understanding the logic of the innovations to be made has undoubtedly been seen in direct proportion to the fact that people are enlightened. Latin letters were adopted on 1 November 1928. Teaching the new letters to the public, especially to citizens aged 16-45 outside the school age, has been of great importance.

In order to disseminate the new letters among the public, trainings were given through courses in different institutions. After the acceptance of the new letters, a great education campaign was started. Mustafa Kemal insisted on the establishment of institutions that would directly reach all of the people, as well as state schools. For this purpose, the National Schools opened in 1929 started teaching new letters. In this study, information will be given about the operation of the courses opened during the teaching of the Latin letters to the citizens who are out of formal education and the activities they carried out in the period until their closure.

Keywords: Alphabet Revolution, National Schools, public education, new letters.

1. Giriş

Osmanlı Devleti'nde gerileme sürecini başlatan sebeplerin başında hiç şüphesiz o dönemin eğitim sisteminin çağın gerisinde kalmış ve dönemin koşullarına entegre edilememiş olması gelmektedir. Dönemin devlet adamları bu durumu tersine çevirebilmek adına eğitim alanında özellikle Tanzimat döneminde bazı girişimlerde bulunmuşlardır. Geleneksel eğitim kurumlarının yanı sıra modern eğitim kurumları da ihdas edilmeye çalışılmıştır. Fakat bahsi geçen dönemdeki ihdas edilen bu eğitim kurumları Osmanlı Devleti'nin geneline yayılmadığı için çok etkili olduğu söylenemez. Ama yine de eğitim alanında yapılan yeniliklerin bu alanda batıyı yakalama adına umut verdiği söylenebilir. 20. Yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılınca 30 Ekim 1918 tarihinde İtilaf devletleriyle Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmıştır. Bu antlaşma ile Türk toprakları İtilaf devletlerinin işgaline açık hale getirilmiştir. Buna karşı duran Mustafa Kemal ve silah arkadaşları Türk Kurtuluş Savaşı'nı başlatmış ve devleti yok olma noktasından kurtarıp tam bağımsız bir devlet haline getirmiştir. Fakat asıl mücadelenin halkı cehaletten kurtarmak olduğunun farkında olan Mustafa Kemal daha kurtuluş hareketi başlamadan, 1918 yılında eğitim ile ilgili düşüncesini "*Halkı eğiterek bilgili kılmak, ve aydınları halk seviyesine indirmekten ziyade, bütün halkı eğitimde aydın olarak yetiştirmek gerekir.*" (İnan, 1973, s.41) sözleriyle ifade etmiştir. Kurtuluş Savaşı devam ederken bile eğitime yönelik faaliyetler yürütmüştür. Fakat köklü değişikliklerin çoğunu Cumhuriyet'in ilanından sonra yapmıştır. Bu doğrultuda en dikkat çekici ve önemli inkılaplardan biri olarak Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinden itibaren tartışılan alfabe değişimi konusunu gündeme getirmiştir. 1 Kasım 1928 tarihine gelindiğinde ise Latin alfabesi kabul edilmiştir.

Harf Devriminin hemen ardından Latin harflerinin öğretimi için ülke genelinde bir eğitim seferberliği başlatılmıştır. Halka okuma-yazma ve yeni harflerin öğretimi için faaliyetlerine hız vermiş ve bu doğrultuda 1929 tarihinde Millet Mektepleri açılmıştır. Bu mekteplerin açılma amacı örgün eğitim dışında bulunan 16-46 yaş grubuna mensup vatandaşlara yeni harflerin öğretimini

sağlamak olmuştur. Bu sayede geniş halk kitlelerini okur-yazar hale getirerek yapılacak diğer inkılaplara zemin hazırlanmasına çalışılmıştır. Bu çalışmada Harf Devriminin yapılma süreci ve sonrasın halka öğretimi hususunda Millet Mektepleri'nin faaliyetleri üzerinde durulacaktır.

Bu bağlamda öne çıkan başlıca çalışma ise Fezade Bayraktutan'ın "Millet Mekteplerinin Halk Eğitimi Açısından İncelenmesi" başlıklı makalesidir (Bayraktutan, 2020). Yazar makalesinde arşiv belgeleri ve süreli yayınlar olmak üzere pek çok kaynaktan yararlanmışır. Bu çalışmada Bayraktutan'ın çalışmasından farklı olarak *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinden de yararlanılmışır.

2. Türkiye'de Harf Devrimine Giden Süreç ve Tartışmalar

Osmanlı Devleti'nde alfabe ile ilgili ilk tartışmalar Tanzimat Döneminde dile getirilmeye başlanmıştır. Tanzimat ile birlikte birçok alanda yenilikler yapılmaya başlanmış olan Osmanlı'da, bürokratik merkezîyetçilik ve yaygın eğitim çabaları, kullanılmakta olan yazıyla ilgili sıkıntıları bir sorun haline getirmiş ve özellikle de imla hususunda ilk tartışmalar meydana gelmiştir (Kılıç, 2011; Bulaç, 1948). Bu dönemde ülkenin geri kalmışlığının sebeplerinden biri olarak Arap Alfabesinin kullanımı gösterilmiş, bu sebeple bu alfabe üzerinde bazı değişikliklerin yapılması dönemin aydınları tarafından dile getirilmiştir. Konuyla ilgili görüş beyan eden dönemin aydınları; Münif Paşa, Ali Suavi, Azeri Edebiyatçı Ahundzade Mirza Fethali, İsmail Gaspıralı, Namık Kemal ve Ebüzziya Tevfik gibi şahsiyetlerdir (Uluskan, 2010). Bu konuda dönemin aydınlarından olan Münif Paşa, Arap kökenli alfabenin okuma-yazma hususunda öğrenmeyi zor hale getirdiği gibi aynı zamanda kitap, dergi ve gazetelerin basımında da zorluklar yaşandığını 1862 yılının mayıs ayında toplanan Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'de verdiği bir konferansta dile getirmiştir. Bu konferansta, Latin harflerinin okunmasının kolay olduğunu söylemekle birlikte, dilimizdeki sözcükleri Arap yazısı ile ayrı bir şekilde yazılmasını tercih ettiğini vurgulamıştır (Tansel, 1953). Ayrıca ilk kez Münif Paşa, Arap harflerinin okuma-yazmayı baltaladığını ve cehaletin yaygınlaşmasına sebebiyet verdiği fikrini ortaya atmıştır. 1864 yılında Azerbaycanlı Ahundzade Mirza Fethali, bir proje sunmuştur. Projede Münif Paşa'nın fikirlerini desteklemekle birlikte Arap yazısı kullanmanın din ile alakalı olmadığını ve yeni bir yazının benimsenmesinin dini açıdan bir problem teşkil etmeyeceğini ve yeni bir alfabeğe geçişte eski yazının kullanılmaya devam edebileceğini ifade etmiştir (Berkes, 2005). 1853 yılına gelindiğinde bu konuda İbrahim Şinasi harfler üzerinde bazı düzeltmeler yaparak sayısı 400 olan matbaa harfleri kasasını 112'ye indirmek fikrini ortaya atmıştır (Bayraktutan, 2020). Bu tartışmalara paralel olarak Latin harfleri yavaş yavaş Türk basın hayatına girmeye başlamış ve bu süreçte Latin harflerinin basında yaygınlaşmasında azınlıkların çıkardığı gazetelerin de etkisi olmuştur (Kılıç, 2011). Alfabe ile ilgili tartışmaların genelinde alfabenin ıslah edilmesi ve tamamen değiştirilmesi gerektiği konusunda yoğunlaşmıştır. Fakat tamamen kaldırılması düşüncesine dönemin önemli aydınları olan Şinasi, Namık Kemal ve Ali Suavi karşı

çıkmuşlardır. Onlara göre alfabenin ıslahı daha makbul bir durumdur (Avcı, 2013; Durmuş vd., 2012). Namık Kemal, Şinasi ve Ali Suavi gibi aydınların aksine Batıcılar olarak bilinen ve görüşlerini *İçtihat* adlı dergide dile getiren aydınlar “*Mevcut elifbayı Osmanî atılarak yerine Latin harfleri kabul edilecektir*” şeklinde beyanda bulunmuşlardır. Bu akımın öncülerinden olan Celal Nuri *Tarih-i Tedenniyat-i Osmaniye*) adlı eserinin “Edebiyat Meselesi” başlıklı kısmında Arap alfabesinin yetersiz olduğundan bahsederek ilerlemeye engel teşkil ettiğini dile getirmiş ve Latin harflerinin kabul edilmesinin öneminden bahsetmiştir (Avcı, 2013). II. Meşrutiyet döneminde alfabe ile ilgili tartışmalar iyiden iyiye yoğunlaşmış, bu doğrultuda Abdullah Cevdet *İçtihat* dergisinde ve yazdığı kitaplarında Romen rakamlarını kullanarak bu konudaki tarafını belli etmiştir (Atay, 2021).

Birinci Dünya Savaşı öncesinde harfler ile ilgili bir çalışma da Enver Paşa tarafından gerçekleştirilmiştir. “Ordu Elifbası” olarak adlandırdığı uygulama ile bitişik harf usulünü kaldırıp imla harfleri üzerine hareketler koydurmuştur. Aynı zamanda resmi nezaket tezkerelerini de yeni yazı ile yazdırmıştır. Enver Paşa’nın bu konudaki faaliyetleri dönemin gazetelerinden *Tanin*’de de yer almıştır (Atay, 1984).

Kurtuluş Savaşı başarıyla neticelendikten sonra alfabe ile ilgili ilk tartışma İzmir İktisat Kongresi esnasında kongreye katılan delegelerden İzmirli Nazmi ve iki arkadaşının verdikleri önerge ile yeniden gündeme getirilmiştir. Kongrenin başkanlığını yapan Kazım Karabekir bu fikre karşı olduğunu yaptığı konuşmada dile getirmiştir. Sonrasında bu konu 25 Şubat 1924 tarihinde bütçe görüşmeleri için toplanan TBMM’de tekrar gündeme getirilmiştir. Yine aynı doğrultuda, Şükrü Saraçoğlu yaptığı bir konuşmada halkın okuma ve yazma oranını %2 olarak çok az bir seviyede olduğunu söylemiş ve bu durumun sebebinin ise Arap harflerinin okunmasının zor olmasına bağlamıştır (Uluskan, 2010).

1926 yılında Türk eğitimi sistemi ile ilgili bir rapor kaleme alan Alman yazar Dr. Kühne, bu raporda alfabe konusuna da değinmiştir. Okuma-yazma öğretmek için çok fazla vakit kaybı yaşandığını, Macar ve Fin dillerinde yapıldığı gibi Türklerin de bir yazı devrimi yaparak Batı uygarlığına entegre olma anlamında işlerini kolaylaştırabileceğini ifade etmiştir (Şimşir, 1992). 1927 yılında ilk kez, TBMM Başkan yardımcısı olan Hasan Saka yeni Türk harflerinin tespiti ile ilgili çalışmaların resmi olarak başladığını açıklamıştır. Aynı yılın Ekim ayında İsmet İnönü yeni harfler ile ilgili kampanyanın duyurusunu yapmıştır (Parlatır, 2006).

1928 yılına gelindiğinde Latin harflerinin kabul edileceği basın ve yayın organlarında yazılmaya başlanmıştır. Dönemin aydınlarından Celal Nuri konuyla ilgili olarak “*yetişkinlerin yeni harfleri öğrenmesinin zor olabileceğini fakat yeni harflerle eğitim alacak olan çocukların bu harfleri kısa sürede öğreneceklerini vurgulamıştır. Bunun gerekçesi olarak, yeni harflerin bir çocuğun öğrenim hayatıyla, yani ilkokuldan*

lise son sınıfa kadar 12 yıl içerisinde dimağında kökleşeceğini ve tüm halkın toplu olarak okur-yazar hale geleceğini belirtmiştir” ifadelerini kullanmıştır (Kara, 2020:119).

Bu doğrultuda Latin harfleri ile ilgili çalışmalar yürütmek için uzmanlar ve dönemin aydınlarından oluşan bir Dil Encümeni kurulması kararlaştırılmıştır. Maarif Vekaleti tarafından koordine edilen çalışmalarla 23 Mayıs 1928 tarihinde Dil Encümeni kurulup faaliyetlerine başlamıştır (Ülkütaşır, 2009). Bu encümen 9 kişiden oluşmuştur. Daha sonra 5 üyenin daha eklenmesiyle sayı 14'e çıkarılmıştır. Dil encümeni çalışmalarını yürütürken bazı yayınlar Latin harfleriyle çıkmaya başlamıştır. Dönemin gazetelerinden olan *Milliyet* Gazetesi Dil Encümeni üyelerinden biri olan İbrahim Necmi Dilmen'in hazırladığı bir alfabe yayınlamıştır. “Bu alfabede ‘Kef’ karşılığı ‘k’ ve ‘q’; ‘ı’ yerine ‘y’ ve ‘i’; ‘ş’ yerine de ‘x’ harfleri denenmiştir” (Şimşir, 1992: 90-91). Dil Encümeni araştırmalarını tamamladıktan sonra 1 Ağustos 1928 tarihinde Mustafa Kemal'e alfabe ile ilgili iki kısımdan oluşan bir rapor sunmuşlardır. Bu raporda Latin harflerinin kullanılması ve halk arasında yaygınlaştırılması için 5 ile 15 yıl arasında bir sürenin geçmesi gerektiğini söylemişlerdir. Falih Rıfkı Atay konuyla ilgili olarak Mustafa Kemal'in bahsi geçen raporu inceledikten sonra kendisine “*Bir on beş yıllık uzun, bir de beş yıllık kısa mühletti iki teklif var... Teklif sahiplerine göre, ilk devirler iki yazı bir arada öğretilicektir. Gazeteler yarım sütundan başlayarak yavaş yavaş yeni yazılı kısmı artıracaklardır. Daireler ve yüksek mektepler için de tedrici bazı usuller düşünülmüştür*” dedikten sonra yüzüne bakıp “*Bu ya üç ayda olur, ya hiç olmaz,*” dediğini nakletmektedir. Mustafa Kemal “*Çocuğum, Gazetelerde yarım sütun eski yazı kaldığı zaman dahi, herkes bu eski yazılı parçayı okuyacaktır. Arada bir harp, bir iç buhran, bir terslik oldu mu, bizim yazı da Enver'in yazısına döner. Hemen terk olunuverir*” diyerek inkılabın gerekliliğini vurgulamış ve (Atay, 1984: 440). vakit kaybetmeden harekete geçerek 9 Ağustos 1928 tarihinde Sarayburnu Parkındaki gerçekleşen etkinlik esnasında halk Harf Devriminin yapılacağını deklare etmiştir (Sevim vd. 2020).

Sarayburnu konuşmasından sonra ülkede harflerin yaygınlaştırılması için çalışmalara hızlı bir şekilde başlanmıştır. İlk olarak gazeteler yeni harfler ile basılmış, yeni harfler ile ilgili tablolar halka verilerek harflerin öğrenimi kolaylaştırılmaya çalışılmıştır. Yeni harflerin öğretilmesi amacıyla memleketin dört bir tarafında il, ilçe ve köylerde dershaneler ve kurs merkezleri açılmaya başlanmıştır. Bütün devlet kurumlarında yeni harflerin öğretilmesi amacıyla kurslar düzenlenmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı uhdesinde çalışan bu kurslarda eğitim gören müfettişler, yeni harfleri öğrencilere öğretecek düzeye geldiklerinde ülkenin her yerine dağılıp bu harflerin öğretimi için çalışmışlardır (Özerdim, 1979). Mustafa Kemal Harf Devrimini tanıtmak amacıyla 23 Ağustos-20 Eylül 1928 tarihleri arasında yurt gezilerine çıkmıştır. Tekirdağ, Bursa, Çanakkale, Sinop, Samsun, Amasya, Tokat, Sivas ve Kayseri gibi illerde “Başöğretmen” sıfatıyla okuma-yazma dersleri vererek yeni harfleri halka tanıtmıştır (Ülkütaşır, 2009). Kendisinin bu okuma ve yazma seferberliğine bizzat katılıyor olması yapılan devrimi ne kadar önemsedini göstermektedir.

TBMM’de 1 Kasım 1928’de Harf Devrimi le ilgili kanun tasarısı onaylanmıştır. Onaylandıktan sonra Sivas Milletvekili olan Rahmi Bey, Mustafa Kemal Paşa’ya altın levha üzerinde kabartma harflerden oluşan önergeyi sunmuş ve bu konu oturum esnasında kabul edilmiştir. Sonrasında 1353 Sayılı Kanun ve 3 Kasım 1928 tarihinde *Resmî Gazete*’nin 1030 nolu sayısında yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (Ülkütaşır, 2009).

3. Millet Mekteplerinin Kurulması Ve Faaliyetleri

Harf Devrimi gerçekleşikten sonra vakit kaybetmeden bütün toplumun okuryazar olabilmesi için topyekûn bir eğitim seferberliği başlatılmıştır. Bu sürecin daha etkili yürütülebilmesi için bir kuruma ihtiyaç duyulmuş ve bu doğrultuda Millet Mektepleri açılmıştır. Yeni alfabenin tanıtılıp tüm halka yaygınlaştırılması açısından bu yeni kurum önemli bir yere sahiptir. Ülkede okuryazar sayısının tespiti açısından 24 Ekim 1927’de yapılan nüfus sayımı kayda değer önemli bilgiler vermektedir. Nüfus sayımı 13.604.270 kişi olan ülke nüfusu içerisinde 1.111.096 kişinin okuma yazma bildiğini, bir başka ifadeyle bu sayının toplam nüfusun % 9’dan daha az bir bölümünün yalnızca Arap Alfabesiyle okuyabildiğini göstermiştir (T.C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1931). Cumhuriyet’in ilanından sonra Mustafa Kemal asıl mücadelenin cehalete karşı yapılacağından hareketle halkın sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda ileri uygarlıklar düzeyine ulaştırmak için çalışmalara başlamıştır. Bu doğrultuda ilk olarak okuma-yazma bilmeyen halkın eğitilmesi sorununun çözmekle işe başlanmıştır (Sakaoğlu, 1992).

Mustafa Kemal’e, okuma-yazma hususunda okul çağı dışında kalan kişilerin okuryazar hale getirilmesi için bir kuruma ihtiyaç duyulduğu ve bunun için de Millet Mektepleri ve Halk Dershaneleri kurulması önerisinde bulunulmuştur. Dönemin Maarif Vekili Mustafa Necati Bey hemen işe koyularak bakanlıkta halk eğitimi birimini kurmuştur. Bunun neticesinde 1927 yılında ilk halk dershanesi kurulmuştur. Harf Devriminden sonra bu dershaneler Millet Mekteplerinin uhdesine alınacak ve görevleri de yeni harflerin halka öğretilmesi olacaktır (Özadaşık, 1999). Bu doğrultuda çalışmalara başlanmış ve yurttaki iki veya dört aylık kurslar şeklinde eğitim verilmesi, vatandaşların boş vakitlerinde bu Millet Mekteplerinde verilen kurslara gelmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca devletin bütün kademelerinde çalışan memurların Millet Mekteplerinde ihtiyaca göre görev alacakları, Mustafa Kemal’in Millet Mektepleri teşkilat başkanı ve başöğretmeni olduğu ve örgün eğitim dışında kalan vatandaşların okuma yazma öğrenmeleri ile ilgili esaslar belirlenmiştir (İlgürel, 1981). Millet Mekteplerinin içindeki hiyerarşiyi İsmet Paşa; *“Millet Mektepleri Örgütünün Genel Başkanı ve Başöğretmeni Mustafa Kemal’dir. Örgütün diğer başkanları ise sırasıyla Büyük Millet Meclisi Başkanı, Başbakan, Genelkurmay Başkanı ve Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri’dir. Bütün Bakanlık müfettişleri aynı zamanda Millet Mekteplerinin de müfettişleridir. Müfettişler bu okulları sürekli denetleyecekler ve eksikliklerle başarıları her ay sonunda örgüt merkezine rapor edeceklerdir. Merkez, Millî Eğitim*

Bakanlığı'dır. Örgüte genel yön veren ise, Millî Eğitim Bakanının Başkanlığında oluşturulan bir kuruldur. Millî Eğitim Bakanı, her üç ayda bir Millet Mektepleri Örgütü Genel Başkanı Mustafa Kemal'e bir rapor vermekle yükümlüdür" (Resmi Gazete, 1928) şeklinde ifade etmiştir. Bunun neticesinde 11 Kasım 1928 tarihinde "Millet Mektepleri Teşkilatı Talimatnamesi" onaylanarak 20 Kasım 1928'de Resmi Gazete'de yayınlanıp yürürlüğe girmiştir (Resmi Gazete, 1928:1048).

Yürürlüğe giren yönetmelikte birlikte merkeze bağlı olmak koşuluyla illerde, ilçelerde bucak ve köylerde kurullar oluşturulmuştur. Bu kurulların görevleri; okuma yazma kursları için dershaneler hazırlamak, kursun yapılacağı mekânı ısıtmak, aydınlatmasını sağlamak, donatma faaliyetlerini yürütmek, kayıt ve yoklama defterleri hazırlamak, yazı tahtası, defter, kalem, tebeşir, kitap gibi öğretim araç ve gereçlerini tedarik etmek derslerin başlama ve bitiş dönemlerini belirlemek ve devamını sağlamaktır. Ayrıca faaliyetlerin devamlılığını sağlamak için jandarma, polis belediye görevlileri, muhtarlar ve bölgenin saygın kişilerinden de yararlanılmıştır. En küçük yerleşim biriminde en büyüğüne her birim kendi uhdesinde Millet Mektepleri heyetleri oluşturmuştur. Hiyerarşik olarak küçük kendisinden daha büyük birime karşı sorumludur. Bunlar haricinde bankalar, belediyeler, bünyesinde yirmi kişiden fazla eleman çalıştıran fabrika ve kamu kurumları kendi çalışanlarına okuma-yazma öğretmekle yükümlü tutulmuştur. Bu durum hapishanelerde de devam etmiş yöneticiler mahkumlara okuma yazma öğretmekle görevlendirilmiştir (Millet Mektepleri Talimatnamesi, 1928, Madde-45-47).

Dönemin Maarif Vekili Mustafa Necati Bey 2 Aralık 1924 tarihinde ülke genelindeki valiliklere göndermiş olduğu yazıda, "Millet Mektepleri Teşkilatı Hakkında" adlı yazıda, Millet Mekteplerinin kurulması ve işleyişi ile ilgili açıklamalarda bulunmuş, bütün hazırlıkların 1 Ocak 1929'a kadar tamamlanmasını istemiştir. Sonuç olarak 1 Ocak 1929 tarihinde Millet Mektepleri tüm yurttaki büyük törenlerle açılmıştır (Hâkimiyet-i Milliye, 1929).

Millet Mekteplerinin faaliyetlerini belirleyen Millet Mektepleri Talimatnamesi oluşturulmuştur. Buna göre örgün eğitim dışındaki 16-40 yaş arası vatandaşlara zorunlu olarak okuma-yazma öğrenmeleri amacıyla kurslar açılmıştır. Bu kursların süresi kişilerin bilgi seviyelerine göre belirlenmiştir. Bu kurslar A kursları ve B kursları şeklinde tertip edilmiştir. A kursları hiç okuma-yazma bilmeyenler için açılan ve süresi dört ay olan kurslardır. B kursları ise daha önce Arap harfleriyle okuyup yazabilen kimseler için açılmış ve süresi iki ay olarak belirlenmiştir. Okuma ve yazma bildiğini söyleyen kimseler sınava tabi tutulup başarılı oldukları takdirde bu kurslardan muaf tutulmuşlardır. Yanı sıra okuma ve yazma bilen aile reisleri, aile bireylerine okumayı ve yazmayı öğreteceklerini taahhüt ettikleri takdirde aile bireylerinin Millet Mekteplerine göndermeme imkânına sahip olmuşlardır (Cumhuriyet, 1928). Yeni harflerin yaygınlaştırılması için propaganda faaliyetleri yapılmıştır. Ayrıca halkın bu

kurslara devamını sağlamak için dönemin basın yayın kuruluşlarının da desteği alınmıştır (Öztürk ve Nurdoğan, 2001).

Mustafa Necati Bey sonrasında, maarif vekilliğine İsmet İnönü getirilmiş ve bu kursların faaliyetlerini devam ettirme görevini üstlenmiştir. İlk iş olarak öğretmenlere bir genelge yayınlamıştır. Buna göre “Türk Harfleri Usul-i Tedrisi” (*Türk Harfleri Usul-i Tedrisi*) adlı kitapçığın iyice okunup kurslara devam eden vatandaşlara ona göre muamele edilmesini istemiştir. Bunun dışında sıra halka yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin vatandaşlık bilgilerinin de verilmesini istenmiştir (Kara, 2019).

Faaliyetlere başladıktan sonra Millet Mekteplerine halk tarafından büyük bir ilgi gösterilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığının 1929 Şubat ayı için verdiği bilgilerde yurt genelinde Millet Mekteplerindeki okuma ve yazma kurslarındaki derslere katılanların sayısının 456.000’nin üzerinde olduğu vurgulanmıştır (Hâkimiyet-i Milliye, 1929). Yıl bazlı bir değerlendirme yapıldığında; 1924-1929 yılları arasında toplamda 20.049 dersane açılmış olup bu yerlerde 16.922 öğretmen görev aldığı görülmektedir. Okuma ve yazma kurslarına katılan kişi sayısı 1.005.500 kişi olup sınava dışardan girip başarılı olan sayısı 70.129, ilk yıl Millet Mekteplerinden mezun olan sayısı ise 597.010 kişi olarak hesaplanmıştır (Başgöz, 1999,s.121). Bu doğrultuda Millet Mektepleri zaman içerisinde sayı olarak artış göstermiştir. Fakat bu duruma paralel olarak (B) kurs merkezlerine ayrılan bütçeler azalmaya başlamıştır. Bu konuyla ilgili dönemin Başbakanı İsmet İnönü, Millet Mektepleri sayısının ilk yılda yüksek bir sayıyla başlayıp takip eden dört yıl içerisinde azalmasını maddi olanaksızlıklara bağlamıştır. 1930-1935 yılları arasındaki dönemde 3670 dershaneden yaklaşık 66255 kişi okuma ve yazma öğrenip mezun olmuştur. 1930 yılında Millet Mekteplerinde biraz artış görülmüşse de bu tarihten itibaren işlevlerini yavaş yavaş yitirmeye başlayıp yerini halk okuma odalarına bıraktığı görülmüştür (Özadaşık, 1999). Millet Mektepleri 1933 yılından sonra ancak 3 yıl daha dayanabilmiştir. “1924-1929 yılları arasında dersane sayısı 20.049 iken 1935-1936 yıllarında bu sayının 2270’e düştüğü görülmüştür. Okuma ve yazma kursuna katılan öğrencilerin sayılarına bakıldığında bu sayı 1.005.500 kişi iken, daha sonra 59206’ya kadar düşmüştür” (Sakaoğlu, 1992:48). Harf Devrimi’nin uygulanması ve halk arasında yaygınlaşması bağlamında Millet Mekteplerinin faydalı çalışmaları olduğu söylenebilir. Buna kanıt olarak “1924-1935 yılları arasında okuma ve yazma kursuna başvuran yurttaşların %50’sinin başarılı olması gösterilebilir” (Şahin, 1992:221). Harf Devrimi’nin temel amacı halkın eğitilmesi ve okuryazar hale getirilmesidir. Bu amaca en kısa süre içerisinde ulaşabilmek için Millet Mektepleri tesis edilmiştir. Bu mektepler aracılığıyla bütün vatandaşlara yeni harflerle okuma ve yazma öğretmek hedeflenmiştir. Bu sayede halkın aydın bir kitle olması ve yapılacak inkılapların daha rahat anlaşılıp hayata geçirilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Millet Mektepleri bütün halka ulaşmaya çalışmış, memleketin en ücra kısımlarına kadar bu kurslar açılarak eğitimde fırsat eşitliği

de sağlanmıştır. Fakat bu kurumlardan istenilen düzeyde verim alınamamıştır (Büyükkakalın, 1991). Millet Mekteplerinin işlevini yitirmesi şu sebeplere bağlanmıştır:

I. Mali olanakların çok kısıtlı oluşu sebebiyle finansal açıdan destek olunamayışından dolayı sıkıntılar yaşanması.

II. 1929 Dünya ekonomik bunalımının Türkiye'yi de etkilemesi sonucu devletin ve halkın mali olanaklarının azalmış olması.

III. Millet Mektepleri için gerekli ödeneğin bütçeye konulmayarak masraflarını karşılanmasının İl Özel İdarelerine bırakılması.

IV. Yerel yöneticilerin konuya gerekli biçimde ve ölçüde sahip çıkmamaları.

V. Kurs verecek Öğretmen sayısındaki yetersizlik" (Kara, 2020:135).

Yukarıda sayılan sebeplerden ötürü zamanla halk eğitim faaliyetlerini sürdürecektir daha kapsamlı bir kuruma ihtiyaç duyulmuştur. Sonrasında bu ihtiyaca yönelik dönemin kültür kurumları olan Halkevleri kurulmuş ve bu kültür kurumları Millet Mekteplerinden halkın eğitimi ve aydınlanması görevini devralmışlardır.

4. Sonuç

Tanzimat Döneminden itibaren süren alfabe ile ilgili tartışmalar nihayet 1 Kasım 1928 tarihinde gerçekleşen Harf Devrimi ile son bulmuştur. Bu tarihten sonra Türkiye'de Latin harfleri kullanılmaya başlanmıştır. Bu devrimin sürekliliğini sağlayabilmek adına bir kuruma ihtiyaç duyulmuş ve bu doğrultuda 1 Ocak 1929 tarihinde Millet Mektepleri açılmıştır. Millet mektepleri vasıtasıyla halkın yeni harfleri öğrenmesi, okuma ve yazma oranının artırılıp halka bazı temel bilgilerin kazandırılması amaçlanmıştır. Millet Mektepleri basın yayın kurumlarının desteğiyle halka tanıtılmış, halk tarafından büyük bir coşkuyla ve ilgiyle karşılanmıştır. İlk açıldıkları dönemde büyük faydalar sağlamış ve halkın okuryazar olmasında etkili olmuşlardır. Fakat zamanla bu mekteplerin başarısının giderek azaldığı ve faaliyetlerinin sürdürülmesi hususunda sıkıntılar yaşandığı görülmüştür. Buna rağmen literatürde Millet Mekteplerinin, Cumhuriyet Döneminde halk eğitimi konusunda emsal bir kurum olduğu söylenebilir. Çünkü Millet bu mekteplerin halkın çoğunun yeni harfleri öğrenmesinde büyük bir rol oynadığı bilinmektedir. Mustafa Kemal okuma ve yazma seferberliğine bizzat katılarak yurt gezileri düzenlemiş ve burada "Başöğretmen" unvanıyla tahta başında halka yeni harfleri tanıtmıştır.

Millet Mekteplerine katılım her yıl düşmüş olsa da bu mekteplerin okuma ve yazma oranlarının artmasında büyük yardımları olmuştur. Bahsi geçen dönemde yaklaşık 1,5 milyon insan bu kurumlar vasıtasıyla okuma ve yazma öğrenmiştir ve bu sayı o dönem nüfusu temel alındığında hiç de azımsanmayacak düzeydedir. Millet Mektepleri halka okuma ve yazma öğretirken aynı

zamanda sağlık, vatandaşlık, tarih, devletin işleyişi gibi vatandaşlık bilgileri de vermiştir. Buradaki amaç bilinçli, yapılan yenilikleri anlayan ve kavrayan bir insan topluluğu yetiştirmektir. Millet Mektepleri açıldıktan sonra Halkevleri, Halkodaları ve köy yatılı okulları açılarak halk eğitimine verilen destek daha arttırılmıştır. Fakat sonrasında Millet Mektepleri yavaş yavaş işlevini yitirmeye başlayınca bu yapı 1932 yılında yerini Halkevleri ve Halkodalarına bırakmıştır.

Bilgilendirme: Çalışmada çıkar çatışması yoktur.

5. Kaynaklar

- Atay, F.R. (1984). *Çankaya*, İstanbul: Pozitif Yayıncılık.
- Avcı, C. (2013). Harf İnkılabı ve Millet Mektepleri, *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, Akdeniz Üniversitesi, C. III, S. 1, s.43-60.
- Başgöz, İ. (1999). *Türkiye'nin Eğitim Çıkması ve Atatürk*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bayraktutan, F. (2020). Millet Mekteplerinin Halk Eğitimi Açısından İncelenmesi, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S. 37, s.119-150.
- Berkes, N. (2005). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, 7. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bulaç, S. (1981). Osmanlı Devrinde Alfabe Tartışmaları, *Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu*, Ankara.
- (1929) *Hâkimiyet-i Milliye*, "Dün Memleketin Her Köşesinde Binlerce Millet Mektebi Açıldı", 2 Kânunusani 1929.
- (1929) *Hâkimiyet-i Milliye*, "Millet Mekteplerinde 456.000 Talebe Var", 1 Şubat 1929.
- İlgürel, M. (1981). Millet Mektepleri, *Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul, s.25-35.
- İnan, A. (1973). *Ellinci Yılda Tarihten Geleceğe*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayını.
- Kara, A. (2019) *Harf İnkılabının Yaygınlaştırılmasında Halkodalarının Rolü ve Önemi*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Gaziantep.
- Kara, A. (2020). Türkiye'de Alfabe Değişiminden Sonra Yeni Harflerin Yaygınlaştırılması ve Halk Eğitiminde Millet Mekteplerinin Rolü ve Önemi, *Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi (OTAD)*, C. IV, S. 1, s. 114-141.
- Kılıç, F. (2011). *Yeni Türk Alfabesinin Kabulü ve Öğretiminde Kullanılan Yöntemler-Araçlar*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- (1929). Millet Mektepleri Talimatnamesi, Ankara.

- Özadaşık, M. (1999) *Cumhuriyet Dönemi Yeni Bir Nesil Yetiştirme Çabaları (1923-1950)*, Konya.
- Özerdim, S. N., (1979). *Yazı Devrimi (Yazı Devrimini Kavrayamayanlar)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Öztürk, C., Nurdoğan, A. M. (2001). Millet Mekteplerinde Yurttaşlık Eğitimi: Öğretim Programı ve Ders Kitapları, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 5, İstanbul, s.197-227.
- Parlatır, İ. (2006). Yeni Türk Harflerinin Kabulü ve Uygulamada Türk Basının Rolü, *Ankara Üniversitesi'nin 60.Kuruluş Yılı Armağanı, Atatürk ve Türk Dili ve Edebiyatı Türk Eğitimi ve Türk Kültürü Konusunda Seçme Yazılar*, Ed: Doğan Atılğan, Ankara, 130-135.
- Sevim, A., Öztoprak, İ., Tural, M. A. (2006). Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri. Ankara:Atatürk Araştırma Merkezi.
- , Resmi Gazete, S.1048, 24.11.1928 .
- , Resmi Gazete, S.1048, 24.11.1928 .
- Sakaoğlu, N. (1992). *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şimşir, B.N. (1992). *Türk Yazı Devrimi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- , (1931). *İstatistik Yıllığı 1930-1931*, T.C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Hüsnü Tabiat Matbaası, İstanbul.
- Tansel, F. A. (1953). Arap Harflerinin Islah ve Değiştirilmesi Hakkında İlk Teşebbüsler ve Neticeleri, *Bellekten*, C. XVII, S. 66, s.224-249.
- Uluskan, S.B. (2010). *Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Ülkütaşır, M.Ş. (2009). *Atatürk ve Harf Devrimi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yalçın, D., Akbıyık, Y., Süslü, A. (2012). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, 9. Baskı, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.